

A Krúdy-kultusz lokális erővonalai

Ötévente kettős jubileum ad alkalmat a Krúdy-kutatóknak arra, hogy közzé tegyék legújabb eredményeiket. 2003-ban az író születésének 125., halálának 70. évfordulójára emlékeztünk, ebben az évben jelent meg a Tóbiás Áron szerkesztette *Krúdy világa* c., hetedfél-száz oldalas breviárium. A szerkesztő külön csokorba szedte a költők tisztelését

(könyv a könyvben: in honorem és in memoriam antológia egyben), valamint nagyobb részt az író szövegei, műveinek részletei kerültek dialógusviszonyba a róla szóló kortársi és utókori méltatásokkal, a portrékkal, kritikákkal, vallomásokkal és emlékezésekkel. Tóbiás már 1976-ban (a *Könyvvilág* decemberi számában) összegezte röviden a Krúdy-recepció, pontosabban, a kiadástörténet állomásait, szavátéve, hogy halála után 1941-ig nem adták ki könyvét, aztán a „tallózva válogatott” kiadások után 1954-ig újra csönd fogadta az olvasót, míg Sőtér István „korszakos értékelése” megnyitotta az utat, hogy Krúdyt újra fölfedezzék.

1957-ben indult meg a Magvető és a Szépirodalmi kiadók közös vállalkozása (bő évtized alatt 32 Krúdy-kötet jelent meg), majd 1976-ban Barta András gondozásában debütált a Szépirodalmi Könyvkiadó *Krúdy Gyula Műveit* közre-

adó újabb, 1983-ig tervezett sorozata. Tóbiás akkor azt írta: úgy tűnik, hogy minden Krúdy „kevés” – az életében megjelent gyűjteményes sorozatokból vagy a későbbi válogatásokból nehéz összerakni a teljes és hiteles Krúdy-képet. Ugyancsak 2003-ban jelent meg a Nap Kiadó *In memoriam* sorozatában a Fábri Anna szerkesztette, szintén

dialogikus breviárium-jellegű kötet *Az élet álom* címmel (Fábri egyébként Barta és Sőtér – illetve Kozocsa Sándor, Fülöp László és mások – mellett szintén sokat tett a Krúdy-szerepek irodalomtudományi értelmezéséért, például az 1978-as *Ciprus és jegenye* c. kötetében).

Az újabb kettős jubileum 2008-ban volt – az ekkor és az ezt követő évben megjelent tanulmányokból kiemelhetjük Finta Gábor, Fleisz Katalin, Fried István, Gintli Tibor, Kelecsényi László, Kelemen Zoltán, Kemény Gábor, Pethő József írásait; *A Vörös Postakocsi* folyóirat *Krúdy Omázs* összeállítását; Váradi Ferenc doktori és Szikszainé Nagy Irma akadémiai doktori értekezését. 2014-ben megjelent egy konferenciakötet is (Fráter Zoltán és Gintli Tibor szerkesztésében) *Születésnap kalandok* címmel, mely az előző évi, 135. születésnap konferencia szerkesztett előadásait tartalmazta. Több mint

300 sűrű oldalon, hat fejezetben (Irányzatok és beszédmodok; Az imitáció poétikája; Színház és teatralitás; Regények; Novellák és ciklusok; Utóélet) összesen 26 tanulmány foglalkozott az életművel. A főntebb már említett kutatók, irodalomtörténészek mellett a posztmodern irodalomtudomány érdeklődését is fölkelte az oeuvre: a szerzők közt találjuk Angyalosi Gergely, Dobos István, Eisemann György és Szegedy-Maszák Mihály nevét, de az értelmezők közé sorakozott Bengi László, Kosztolánczy Tibor, Margócsy István vagy Tverdota György is.

2018 októberében (a 140. és a 85. évforduló tiszteletére) a Nyíregyházi Egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, valamint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tagozata „*Ennek a városnak voltam az írója*” címmel rendezett tudományos konferenciát, melyen az ELTE, a Miskolci- és a Nyíregyházi Egyetem nyelvészei és irodalomtörténészei mutatták be legújabb kutatási eredményeiket. Az itt elhangzott tíz előadás szerkesztett változatát adta közre a Karádi Zsolt által szerkesztett Krúdy-tanulmányok kötet. S csupán már az is hozzáadta ennek az újabb vállalkozásnak, hogy Gintli, Kemény és Pethő mellett újra megszólalt Mínya Károly, aki a Krúdy-életmű stilisztikai vizsgálatáról már 2005-ben közölt tanulmányt; vagy Jánosi Zoltán, aki szintén 2005-ben írt Szindbád tükörképeiről (önálló könyvben is megjelentek „találkozásai” Krúdy Gyulával), s két német nyelvű publikációt is jegyzett. Karádi pedig az egyik újabb könyvében megidézt François Gachot („a Nyugat franciája”) Krúdy Zsuzsával folytatott levelezésének értékelése mel-

lett több Krúdy-tanulmányt és recenziót adott közre az elmúlt évtizedekben.

*

„Az a tény, hogy 1931-ben Krúdy repülőgépen – élete első és egyetlen légi útján – repülőgéppel tér majd haza Budapestről Nyíregyházára, mintegy összefogja s jelképezi is a város messzire és magasra – Krúdy teljes művészetére is – sugárzó, motiváló erejét és ebben a teremtő erőterben Krúdy lokális és egyetemes helyét. [...] Krúdy – és egyik legfontosabb önértelmezése, szabadság-szimbóluma, történelem-értelmezője, fikciója, exodus-modellje, de mindenekelőtt: önarcépe, Szindbád, azaz: *Syndbad Nyíregyháziensis* tehát ebből a városból indulva, ennek legszívósabb erővonalat magába integrálva, Nyíregyházáról tette zsebre Debrecent, Nagyváradot, majd Budapestet is. Nyíregyházáról emelkedett a monarchiában született másik két prózaíró óriás, a bécsi Robert Musil és a prágai Franz Kafka mellett (az *Ezerégyéjszaka meséit* szintén álmódóza forgató) párizsi Proust, a dublini Joyce európai írotársává.” – A konferenciakötetet indító Jánosi Zoltán tanulmány befejezéséből való a fenti két idézet rész, s néhány változtatástól eltekintve, a tanulmány olvasható volt a *Szemle* 2018/4. kötetében is, és Jánosi – Katona Béla és mások kutatásaira hivatkozva – a hajózva repülő nyíregyházi Krúdy-Szindbád portréját rajzolja meg, a tanulmány és a szépírói esszé stílusjegyeit ötvözve.

Pál Andrea tanulmánya (*Egy kultusz bölcsőjénél*) kitér az irodalmi kultusz kutatások történetére – kiemelve, hogy „a kultuszigény egyidős az emberi közösségszerveződéssel” –, foglalkozik továbbá az interdiszciplináris aspektusokkal (a kul-

tusz mintegy az irodalom „kommunikációja”), s így lépteti be a „kultikus hőst” a „kölcsonös egymásrautaltság” dialogikus kontextusába, elsősorban a *Nyírvidék* c. lap 1917–1933 közötti beszámolóit állítva a jelen-léte rögzítő és értelmező reflexív rendbe.

Gintli Tibor *Profán vezeklések (Szindbád megtérése)* címmel két Szindbád-novella (*A tetszhalott; Az életmentő kékfestő*) olykor részletekbe menő analízise és távlatos értelmezése révén mutatja be a *Szindbád megtérése* c. kötet elbeszélés-módjának sajátosságait. A Krúdy-beszédmód összetett hangoltságát a humor és a rezignáció mentén lehet a legjobban feltérképezni; s Gintli megállapítja: a kötet legösszetettebb darabjai azok – így a két kiválasztott elbeszélés is –, amelyekben „a két alkotóelem kiegyenlíti egymást”. Eképp az „íronia és komolyság egyensúlya a szemléletmódnak azt a meditatív tétovaságát viszi színre, amely annyira jellemző a Krúdy műveinek relativista szemléletmódjára”.

Sturm László *Álmok és kiutak* címmel értelmezte Krúdy *Palotai álmok* c. kisregényét, már az első mondatában utalva arra, hogy ez a mű „némileg zavarba ejti értelmezőit”, kérdezvén, hogy „elbírnja-e Krúdy világa a boldog véget”? – ráadásul az sem biztos, hogy a fikció valóságosként vagy álomszerű képzelődésként akarja-e hitelesíteni önmagát. Van azonban egy fontos megállapítás a tanulmányban, miszerint: „a románc-hagyomány megidézésével Krúdy megeleveníti azt a ’lértelmező látomást’ [Nyilasy Balázs olvasatához igazodva], amely ellenszegül a modern regény válsághangulatának”. A konklúzió szerinti „kiérdemelt boldogságot” egyébként a *Palotai álmok* Előhangja hitelesíti. Az állomásfőnökkel

folytatott párbeszédben jegyzi meg az elbeszélő: míg a régi időkben „a harmadik városban is tudták, hogy ki szenved a szerelem kínjaitól [...] manapság egy jóraivaló leányszöktetésről sem hallani. [...] Ma már csak álmaikban bolondoznak az emberek.” – Úgy véljük, hogy leginkább az Előhang az, ami útmutatásként szolgálhat az egész műnek az értelmezéshez!

Karádi Zsolt Krúdy publicista indulásának – Gáspár Imre pártfogása alatt – kibontakozó, a *Debreceni Ellenőrben* megjelent színházi témájú írásait olvasta újra (e kevésbé ismert időszak értelmezését segítette a Kalligram Könyvkiadó Krúdy-életműsorozatban kiadott 2007-es publicisztikai kötete). Karádi (helyesen) elsősorban Krúdy előadáskritikáit szemlézi, s nem foglalkozik a debreceni színházról szóló hírekkel, a teátrum ügyes-bajos dolgait (gyakran a város és a lap kultúra-politikai szempontjait) követő cikkeikkel. Példáiból jól érzékelhető, hogy színikritikussá (s tegyük hozzá: az „emberi színpadok” kulisszái mögé tekintő íróvá) érlelődésében meghatározó szerepe volt debreceni színikritikusi működésének – noha „a színház később sem vált számára sikeresen meghódítható világgá”.

Hamar Péter (*A Krúdy-művek közzegellenállása a mozgóképpé formálással szemben*) abból a tézisből indítja érvelését, hogy bár a Krúdy-szövegek gyakran „filmszerűek”, mégis kihívó feladat a megfilmesítésük. A filmes adaptáció narratív elvei szükségszerűen szembekerülnek a képben (szóképben) fogalmazó és stilizáló Krúdy-beszédmóddal – s a mintegy húsz televíziós alkotás helyett csak a Huszárik Zoltán-mozifilm (*Szindbád*) tudott megbirkózni a szöveg megfilmesítéssel szembeni ellenállásával (asszociációival, ikonikus halmazzaival, variációinak

tűnő, ám egzisztenciális szerelemfilozófiát valló képeivel). Olvasatunkban egy olyan filmes látomás született, mely valódi stílusgyakorlat – miként Márai *Szindbád hazamegy* c. regénye. S ezt az 1940-es Márai-regényt állítja középpontba Kemény Gábor tanulmánya is (*Krúdy kettős tükörben: pastiche és paródia*), illetve az azonosulást megteremtő stílusbravúr lehetőségeinek tükrében példalózik Jánosi Zoltán *Szindbád utolsó halála* „apokrif novellája” vagy Szappanos Gábor *Boldog Szindbád pokoljárásai* c. „utazóregénye” apropóján.

Pethő József „kognitív stilisztikai megközelítés”-t adott a Krúdy-próza poétikusságának kérdéséhez, kiemelve tanulmányában a stilizálás és irónia, a képiség, a nevek és a névadás, a retorizált szerkezetek, valamint a sajátos narrátori pozíció szerepét. Összegzéséből kiderül, hogy a gordonkabúgású Krúdy-próza nem a mélyhegedű egyhangúságát adja, hanem nyelvi esztétikumából, kivételesen gazdag szövegpartitúrájából „egy nagyon is összetett stílus- és jelentésstruktúra tárul fel, mindig újabb és újabb nyelvi-esztétikai és világértési tapasztalati rétegeket kínálva a befogadónak”.

Minya Károly Krúdy „párnovelláiról” (*A hírlapíró és a halál; Utolsó szivar az Arabs Szürkénél*) értekezett, rámutatva, hogy a pár- vagy ikernovella jóval több annál, minthogy ugyanazt a történetet más nézőpontból mesélné el a szerző. Ezek az ikernovellák akár egy novellaciklus darabjai is lehetnének (legalábbis ott van a ciklikusság lehetősége bennük), a visszatérő szereplő és szituáció (például az evés mozzanata és leírása) azonban más és más attitűdbeli sajátosságokat domborít ki. S tegyük hozzá: a „több szintű megfeleltetések”, az átváltozás és a misztikum

vagy a „gyomornovellák” toposzai mellett a kultikus mozzanatok és az időjátékok a Krúdy-szövegek mélylélektanába is betekintést engednek.

A kötet utolsó közleménye Bárány Erzsébet tanulmánya (*Krúdy Gyula, Bonkáló Sándor és a ruszinok*), mely Krúdy Kárpátaljához fűződő rokonszenvét, sőt „szenvédélyes vonzalmát” domborítja ki. Kulturális antropológus szemmel is olvashatók a „határszéli bolyongások” során a ruszinokról adott rajzai, a szokásokat, attitűdöket, vagy éppen a hitvilágot illetően is. Sejthető, hogy a földrajzi közelség mellett a fizikai valóságba ágyazottság és az álomigény sajátos találkozását látta meg Krúdy ebben a közösségben, mint ahogy maga is egyfajta álom-zarándokként járta be a vágyott és ismert helyeket, rezignált örömmel rögzítve a felismerést: álom és valóság tulajdonképpen nem különbözik egymástól.

„Ennek a városnak voltam az írója”. Krúdy-tanulmányok. Szerk. Karádi Zsolt. Nyíregyháza, 2019, Rik-u, 107 p.

VITÉZ FERENC